

М.В. Лапенко

*Н.Г. Чернышевский атындағы Саратов мемлекеттік университеті, Саратов, Ресей
(E-mail: lapenkov@mail.ru)*

Еуразиядағы ынтымақтастықтың жаңа моделі: «Үлкен еуразиялық серіктестік» аясындағы ЕАЭО және ШЫҰ

Аңдатпа. Қазір әлемдік экономикалық жүйе трансформацияның тағы бір кезеңін бастан өткеруде. ХХІ ғасырдың басында өзекті болған жаһандану мен өзара тәуелділіктің өсуі маңызды рөл атқарды. Алайда, осы кезеңде әлемдік экономикалық дамудың негізгі тенденцияларына: Дүниежүзілік Сауда Ұйымының онжылдық механизмдеріне негізделген әлемдік экономикалық реттеу жүйесін бұзу болмаса жедел қайта форматтау үдерісі; АҚШ пен Қытай арасындағы сауда соғыстарын қоса алғанда, экономикалық дамудың жетекші орталықтары арасындағы бәсекелестіктің артуы; экономикалық қызмет орталығының дамушы елдер мен нарықтарға қарай түбегейлі ауысуы; аймақтық бірлестіктер мен жеңілдетілген сауда аймақтары негізіндегі әлемнің жаңа сауда-экономикалық қайта бөлінуі; технологиялардың жедел таралуы және экономикалық ықпалы, әсіресе экономиканың цифрландырылуы.

Осыған байланысты Еуразиялық кеңістіктегі аймақтық бірлестіктердің қызметі мен даму перспективаларын талдау ерекше қызығушылық тудырады. Аталмыш мақаланың мақсаты - Еуразиялық экономикалық одақтың (ЕАЭО) және Шанхай ынтымақтастық ұйымының (ШЫҰ) даму тенденцияларын анықтау, өзара қызығушылық тудыратын салаларды салыстырмалы талдау және анықтау, өзара әрекет ету және қиылысу механизмдерін қарастыру, ынтымақтастық салаларының кеңеюін және аймақтық интеграцияның тұрақты дамуына қол жеткізуі бойынша болжамдық талдау жасау.

Зерттеудің өзектілігі, ең алдымен, жаңа аймақтық күн тәртібін түсінудің, сондай-ақ Үлкен Еуразиялық серіктестік шеңберінде ынтымақтастықты дамытудың жаңа тәсілдерін әзірлеу қажеттілігімен анықталады. Зерттеу нәтижесінде Үлкен Еуразиядағы ынтымақтастықтың жаңа моделін қалыптастыру перспективалары, оның құндылығы мен институционалдық мазмұны, аймақ елдерінің әлеуметтік-экономикалық дамуында жаңа тепе-теңдікке жету мүмкіндіктері туралы тұжырымдар жасалады.

Түйін өздер: ЕАЭО, ШЫҰ, Үлкен Еуразия, Жаһандану, ЕСА.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2021-135-2-95-106>

Түсті: 16.04.2021 / Жарияланымға рұқсат етілді: 29.04.2021

Кіріспе

Әлемдік макроаймақтарға жататын мемлекеттер арасындағы өзара іс-қимылдың сапалы жаңа форматтарын құру үдерісі қазіргі әлемдік тәртіптің дамуындағы іргелі тенденцияға айналуы мүмкін. Тұрақты экономикалық байланыстар жүйесін құруға ұмтылатын елдер саны артып келеді.

Бұл мақалада Шанхай ынтымақтастық ұйымы мен Еуразиялық экономикалық одақтың еуразиялық кеңістіктегі мемлекетаралық өзара әрекеттесуді дамытудағы рөлі

мен орны, сондай-ақ екі аймақтық ұйымдар арасындағы көп қырлы ынтымақтастықтың негізгі бағыттарының қазіргі кездегі жағдайы мен болашағы талданады. Автор Үлкен Еуразиялық серіктестік үшін институционалдық және құндылық алаңын қамтамасыз ете алатын ЕАЭО-ШЫҰ серіктестігінің негізгі сипаттамаларын мемлекетаралық өзара әрекеттесу моделі ретінде талдайды.

2001 жылы маусымда Ресей, Қытай, Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Өзбекстан күштерімен құрылған Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы қазіргі кезде өзара сенім мен өзара тиімді ынтымақтастық қағидаттарына негізделген толыққанды аймақтық ұйымға айналды. Қысқа тарихи уақыт аралығында ШЫҰ көрші мемлекеттердің шекара мәселелерін шешу және әскери саладағы сенімді нығайту жөніндегі консультативтік механизмінен маңызды әскери-экономикалық әлеуетке ие көпсалалы халықаралық ұйымға айналды [4].

Ресей, Қазақстан, Беларусь, Армения және Қырғызстаннан тұратын Еуразиялық экономикалық одақ - бұл аймақтық экономикалық интеграцияны ілгерілету мақсатында 2014 жылғы мамырда Еуразиялық экономикалық одақ туралы шартқа сәйкес құрылған халықаралық ұйым, сондай-ақ ынтымақтастықты жан-жақты жаңғыртуға және тереңдетуге, ұлттық экономикалардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға және мүше елдердің тұрақты дамуы үшін жағдай жасауға бағытталған экономикалық интеграция дамуының оң динамикасын көрсетеді.

Зерттеу әдістері

Мақалада екі аймақтық бірлестіктерге, ынтымақтастық нысандары мен механизмдеріне салыстырмалы талдау жасалады, олардың қызметінің қиылысу аймақтары, өзара әрекеттесуінің синергетикалық әсері анықталады.

Мақаланы жазудың негізгі дереккөздері халықаралық келісімдер, Еуразиялық экономикалық одақтың, Шанхай ынтымақтастық ұйымының негізін қалаушы құжаттары, Еуразиялық экономикалық комиссияның құқықтық актілері мен талдамалық материалдары, Еуразиялық даму банкінің, Ресейдің Халықаралық істер кеңесінің, Валдай клубы және т.б. есептері мен талдамалық материалдары болды.

Аталмыш мақала үш бөлікке бөлінген. Бірінші бөлім ШЫҰ механизмдері мен басымдықтарын талдауға арналған. Екінші бөлімде ЕАЭО-ның қазіргі халықаралық күн тәртібі және ШЫҰ-мен өзара әрекеттесу траекториясы бағаланады. Үшінші бөлімде автор екі интеграциялық топқа, олардың географиясына, әлеуетіне, ынтымақтастықтың басым бағыттарына, 2025 жылға дейінгі негізгі даму нүктелеріне салыстырмалы талдау жасайды.

Талқылау және нәтижелер

Шанхай ынтымақтастық ұйымы: ынтымақтастықтың негізгі бағыттары, аймақтық интеграцияның ерекшеліктері.

Егер ұйымның даму тарихын қарастыратын болсақ, онда келесі кезеңдерді анықтауға болады: бірінші кезең - 1996-2004 жж. аймақтық (ортаазиялық) әрекет. Осы кезеңде ұйымның негізгі қызметі қауіпсіздік мәселелеріне арналды. Екінші кезең - экономикалық ынтымақтастықты кеңейту, еуразиялық белсенділік (2004-2013 жж.). Қазіргі уақытта зерттеушілер ұйым өзінің дамуының жаңа, үшінші кезеңіне -

экономикалық бағытты күшейту және ұйымның құрамын кеңейту, саяси ықпалды күшейту және Үлкен Еуразиядағы серіктестіктің жаңа моделін қалыптастыру кезеңіне өтіп жатқанын айтады [5].

ШЫҰ қызметінің мәселелері, әсіресе, соңғы жылдары ресейлік сарапшылар мен ғылыми қауымдастықтың, сондай-ақ шетелдік сарапшылардың, ең алдымен, ШЫҰ-на мүше басқа елдердің назарын аударғанын атап өткен жөн. Алайда авторлардың бағалары бір-бірінен айтарлықтай ерекшеленеді. Ең даулы мәселе - ұйымның тиімділігін бағалау.

Бастапқыда мүше мемлекеттердің шекараларын бірлесіп қорғау мақсатында құрылған ШЫҰ тез арада экономикалық қызмет векторына ие болды. Сонымен қатар ұйым алғашқы құрылған жылдарында зерттеушілердің көзқарасындағыдай не батыстық бағытқа қарсы әскери-саяси блокқа, анти-НАТО-ға, не Еркін сауда аймағынан экономикалық одаққа дейінгі даму кезеңдерін бастан кешірген классикалық интеграциялық экономикалық топқа айналмады.

Жалпы алғанда, аймақтағы интеграциялық үдерістер қатысушы елдерге маңызды қауіпсіздік мәселелерін шешуге және сонымен бірге әлеуметтік-экономикалық ынтымақтастықты дамытуға мүмкіндік береді. ШЫҰ шеңберінде қысқа мерзім ішінде аймақтық қауіпсіздік параметрлері және ШЫҰ экономикалық қызметінің даму перспективалары жасалғандығын ұйымның оң аспектілеріне жатқызуға болады. Екіншіден, ұйым шеңберіндегі экономикалық салада әр түрлі деңгейлердегі оңтайлы өзара әрекеттесу құрылымы қалыптасады және сыналады (мысалы, тиісті министрлердің кездесулерін өткізу механизмі; өзара іс-қимылдың жекелеген бағыттары бойынша, соның ішінде кедендік ынтымақтастық, электронды коммерция, инвестицияларды ынталандыру, транзиттік әлеуетті дамыту, жанармай және басқа бағыттар бойынша арнайы жұмыс топтарының жұмыс істеуі) қазіргі заманғы ақпараттық және телекоммуникациялық технологиялар бойынша энергетикалық кешен; Іскерлік кеңестің және ШЫҰ Банкаралық бірлестігінің қызметі).

Құқықтық кеңістікті үйлестіру үшін алғышарттар жасалуда; шетелдік инвестицияларды тарту; басқа мемлекеттердің нарықтарына тауарларға қол жеткізу; тұрақты экономикалық қызметті қамтамасыз ететін институттарды құру; сауда және көлік қатынастарын жеңілдету; коммерциялық ақпаратты тарату [3; б. 121]. Сауда мен инвестицияларды ілгерілетуде оң нәтижелерге қол жеткізілді. Тараптар зияткерлік меншік құқығын қорғау және энергетикалық ресурстардың қозғалысын бақылау саласындағы ақпарат алмасу сияқты салаларда ынтымақтастықты дамытады; қаржылық ынтымақтастық; шекарадан өту процедураларын жеңілдетуге ықпал ету.

Алайда, сарапшылардың көпшілігі көпжақты экономикалық интеграция өте баяу дамып келе жатқандығын, ал осы салада қабылданған көптеген шешімдер орындалмайтындығымен келіседі. Ірі бірлескен жобалар негізінен қағаз жүзінде жүреді. *Нәтижесінде ШЫҰ-ның экономикалық әлеуеті мен оны іс жүзінде жүзеге асыру арасындағы алшақтық сақталады, ШЫҰ-дағы экономикалық ынтымақтастық тақырыбын талқылау тек «пікірталас клубы» режимінде жүргізіледі.*

Ұйымның жұмысына сонымен қатар экономикалық міндеттердің тұрақты декларативті сипаты және қытайлық және ресейлік басымдықтардың бір-бірінен алшақтығы кедергі келтіреді. Осылайша, Қытай ШЫҰ елдерін болашақ сату нарығы және табиғи ресурстар көзі ретінде қарастыра отырып, бастапқыда осы жерде біртұтас

экономикалық кеңістік құруға ұмтылды, ол үшін Ұйым аясында еркін сауда аймағын құру идеясын алға тартты.

ШЫҰ аясындағы экономикалық ынтымақтастықтың маңызды аспектісі оның ұйымдастыру механизміне байланысты барлық мүше сегіз елдің қандай да бір нақты жобаларына міндетті түрде қатысуды талап етпейтіндігінде. ШЫҰ - бұл өте икемді аймақтық ұйым. Әр түрлі жобалар барлық мемлекеттердің қатысуынсыз жүзеге асырылса да, ШЫҰ форматында болуы мүмкін. Сондықтан, бір жағынан, көптеген мүше мемлекеттер ШЫҰ-ға мүше болудың арқасында екіжақты немесе үшжақты негізде мәселелердің өзара қолайлы шешімдерін табады. Екінші жағынан, экономикалық жағдайлар мен әртүрлі қажеттіліктер мен мүдделердің айырмашылығына байланысты ШЫҰ-ға мүше мемлекеттер келісімдердің барлық пакетін бірден жасасуға және барлық салалардағы ынтымақтастықты бастауға мүмкіндігі жоқ болғандықтан, бүгінде тараптар өзара әрекеттесуді тек негізгі бағыттар бойынша құруға мәжбүр.

ШЫҰ шеңберіндегі экономикалық қатынастарды халықаралық-құқықтық реттеу барлық мүшелер үшін әмбебап сипатқа ие емес, қабылданған шешімдерді орындау мен бақылау тетіктері жоқ. Ұйым шеңберінде ұлтүсті шешім қабылдау принципі жоқ. ШЫҰ өзін ашық және тең құқылы ұйым ретінде алға тартады, алайда, Қытайдың айқын үстемдігі мен ұйым ішінде алауыздық бар [1; б. 86].

Сонымен бірге, ШЫҰ ашық ұйым, сондықтан экономикалық серіктестік басқа елдер мен қауымдастықтардың қатысуын қамтамасыз етеді. Оның үстіне, бұл тек бақылаушы елдер ғана емес, үшінші елдер де болуы мүмкін. ШЫҰ-ның кеңеюі нәтижесінде Еуразияның жетекші державаларында ынтымақтастықтың тағы бір платформасы және бірполярлы әлемдік тәртіпке қарсы тұруға қабілетті және полицентрлік әлемді құруға үлес қосатын күштер орталығы қалыптасты. Бұл тұрғыда үлкен мүмкіндіктер Еуразиялық экономикалық одақпен ынтымақтастықты және «Үлкен Еуразиялық кеңістікті» дамытуда жол ашуда.

ЕАЭО сыртқы контуры. ШЫҰ-мен өзара әрекеттесуінің мүмкін траекториялары.

Ағымдағы жылдың 29 мамырында Еуразиялық экономикалық одақ (бұдан әрі - Одақ) туралы шартқа қол қойылғанына бес жыл толды және осы кезеңде жаңа аймақтық экономикалық ұйымның жұмысын бастау, ЕАЭО мен сыртқы серіктестердің өзара әрекеттесуінің негізгі бағыттарын дамыту үшін көптеген жұмыстар жасалды. Одақтың алғашқы құрамы (2015 жылғы 2 қаңтарда Армения ЕАЭО-ның толық мүшесі болды, 2015 жылғы 12 тамызда - Қырғызстан), сонымен қатар ЕАЭО «сыртқы контуры» - сыртқы серіктестермен қатынастар жүйесі кеңейді.

Өткен (2014-2020 жж.) кезеңде Еуразиялық экономикалық комиссия үшінші елдермен қарым-қатынасты қалыптастырудың бірнеше негізгі тетіктерін жасады: 1. экономикалық өзара іс-қимылды кеңейту жөніндегі ынтымақтастық туралы меморандумдарға қол қою, 2. үшінші елдермен еркін сауда аймағын құру, 3. интеграциялық бірлестіктер арасында арнайы серіктестіктер құру.

Біздің талдауымыздың тақырыбы - ЕАЭО мен ШЫҰ арасындағы өзара әрекеттесу үдерісі. Қазіргі кезеңдегі екі ұйымның өзара әрекеттесуінің маңызды алғышарттары - аймақтағы экономикалық өсу; Үлкен Еуразиядағы сауда және инвестициялық ағымдарды қалыптастыруға қатысу; экономиканың географиясы мен масштабы; экономикалық ресурстар; экономикалық саясаттың әлеуметтік бағыты; тараптардың

стратегиялық ынтымақтастығы; елдер мен дамушы нарықтардың мүдделерін ескере отырып, әлемдік басқару жүйесін реформалау қажеттілігі сияқты факторлар [6]. Сонымен қатар, ұйымдар тек анықтамалары бойынша ортақ мүше елдері бола отырып, ынтымақтастық жасамауы мүмкін емес [7; б.160].

2015 жылы 9 мамырда ҚХР Төрағасы Си Цзиньпин мен Ресей Президенті В.В. Путин «ЖЖЭБ пен ЕАЭО құрылымын жұптастыру саласындағы ынтымақтастық туралы бірлескен мәлімдеме» жасады. Бұл жобаны жүзеге асыру үшін ШЫҰ құзыретінде бар институционалды кепілдік қажет. ЕАЭО-дағы интеграция деңгейі қазіргі уақытта ШЫҰ-ға қарағанда жоғары, өйткені тіпті Шанхай тобында Еркін сауда аймағы әлі құрылмаған, дегенмен ЕАЭО мен ШЫҰ шеңберінде нақты экономикалық интеграция мүмкіндігін жоққа шығаруға болмайды.

Жалпы, ШЫҰ-ның ЕАЭО үшін рөлін үш аспекті – аймақтық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, экономикалық және гуманитарлық ынтымақтастық саласында көрсетуге болады. Еуразиялық интеграция – бұл таза экономикалық процесс, алайда аймақтық тұрақтылықты қамтамасыз етпей, экономикалық өсуді қамтамасыз ету мүмкін емес. ШЫҰ-ның ең күрделі аймақтық мәселелерді шешуге арналған институционалдық және құқықтық қабілеті бар. Экономика өз кезегінде екі блоктың ынтымақтастығын біріктіретін алаңға айналуы тиіс. Үшінші аспектке келетін болсақ, интеграцияның жетістігі экономикалық жетістіктермен ғана емес, сонымен бірге идеологиялық болмаса, жалпы әлеуметтік-мәдени платформаның болуымен анықталады. ЕАЭО бұған әлі жете алмады, ал ШЫҰ-да белгілі бір оң тәжірибе бар.

Осылайша, ЕЭК-тің қарастырылып отырған халықаралық бастамалары «еуразиялық континенталды серіктестік» деп аталып келген кеңірек интеграциялық форматты қалыптастырудың маңызды қадамдары болып табылады. Еуразиялық экономикалық одақ, ШЫҰ және АСЕАН мемлекеттерінің қатысуымен Үлкен Еуразиялық серіктестік құру идеясын алғаш рет Ресей Федерациясының Президенті Владимир Путин 2016 жылы Санкт-Петербург халықаралық экономикалық форумының пленарлық отырысында ұсынған болатын. Содан бері ол белгілі бір теориялық және институционалдық негізге ие болды.

«Үлкен Еуразиялық серіктестік»: Еуразиялық экономикалық одақ пен Шанхай ынтымақтастық ұйымы үшін ынтымақтастық моделі

Үлкен Еуразия – бұл қазіргі заманғы технологиялық үдерістің кеңістігі, өндірістік кооперация және жаңа өндіріс тізбектері; шоғырландырылған отын-энергетикалық және ортақ көлік инфрақұрылымымен байланысқан, қатысушы елдерге бәсекелестік артықшылықтар ұсынатын (кедендік рәсімдерді жеңілдету, техникалық регламенттерді үйлестіру) және әлемдік жеткізілім желілерімен тиімді байланысты қамтамасыз ететін кеңістік.

Осы кезеңде серіктестіктің қалыптасуы құрылған Еркін сауда аймақтары жүйесінде және ЕАЭО-ны Жібек Жолының экономикалық белдеуімен байланыстыру механизмінде көрінеді. ЕАЭО-ға мүше барлық елдер үшін консенсус табу және артықшылықтарды қамтамасыз ету – бұл өте күрделі міндет, бірақ егер оны жүзеге асыруға ұмтылмаса, онда бұл жаңа жаһандық экономикалық жағдайда артықшылықтарды біле тұра жоғалтуды (қолдан беруді) білдіреді [8; б.123].

Континенталды экономикалық еуразиялық серіктестік туралы келісім идеясы өзінің ауқымдылығы мен кеңістіктік және уақыттық қамтылуымен ерекше, өйткені бұл

бүкіл еуразиялық бағытта шығыстан батысқа қарай экономикалық қатынастар жүйесін құру әрекеті. ЖЖЭБ іске асыру жобаның бір бөлігі ғана болып отыр, өйткені интеграциялық жобалардың бәсекелестігі күшейіп, Еуразия елдері өздерінің экономикалық және саяси мүдделерін белсенді түрде жүзеге асыра бастады. Мысал ретінде Ресейді Әзірбайжан арқылы Иранмен, ал болашақта Үндістанмен және Оңтүстік Азиямен байланыстыратын Солтүстік-Оңтүстік халықаралық көлік дәлізін құруды айтуға болады. Жоба негізінде Ресей, Иран және Әзірбайжан арасындағы үшжақты стратегиялық серіктестік қалыптасты. Сондықтан ойынның жалпы ережелерін пысықтау өте маңызды.

Жаңа серіктестіктің нақты практикалық нәтижелері 2025 жылдан ерте сезілмейді, бірақ қазір екі топтың даму траекторияларын және ынтымақтастықтың жаңа моделін қалыптастырудың негіздерін табуға болады.

Ынтымақтастықтың географиялық координаттарын анықтайық (мүшелік, серіктестік, қатынастардың ерекше форматы):

Елдер	Еуразиялық экономикалық одақ	Шанхай ынтымақтастық ұйымы
Әзербайжан	жоқ	ия
Армения	ия	ия
Ауғанстан	жоқ	ия
Беларусь	ия	ия
Вьетнам	ЕСА	жоқ
Греция	Ынтымақтастық туралы бірлескен декларация	жоқ
Египет	ЕСА келіссөздер	жоқ
Израиль	ЕСА келіссөздер	жоқ
Үндістан	ЕСА келіссөздер	ия
Иран	ЕСА уақытша келісімдер	ия
Иордания	Ынтымақтастық туралы меморандум	жоқ
Камбоджа	Өзара түсіністік туралы меморандум	ия
Қазақстан	ия	ия
Қытай	Сауда-экономикалық ынтымақтастық туралы келісім	ия
Куба	Өзара түсіністік туралы меморандум	жоқ
Қырғызстан	ия	ия
Молдова	ия	жоқ
Марокко	Ынтымақтастық туралы меморандум	жоқ

Монғолия	Ынтымақтастық туралы меморандум	ия
Непал	жоқ	ия
Пәкістан	жоқ	ия
Перу	Өзара түсіністік туралы меморандум	жоқ
Ресей	ия	ия
Сербия	ЕСА туралы келіссөздер	жоқ
Сингапур	переговоры о ЗСТ	жоқ
Тәжікстан	жоқ	ия
Өзбекстан	жоқ	ия
Фарер аралдары	Өзара түсіністік туралы меморандум	жоқ
Чили	Өзара түсіністік туралы меморандум	жоқ
Шри-Ланка	нет	ия
Эквадор	Өзара түсіністік туралы меморандум	жоқ
Оңтүстік Корея	Өзара түсіністік туралы меморандум	жоқ

ЕАЭО мен ШЫҰ арасындағы мүшелік пен әр түрлі форматтағы серіктестіктерге қысқаша шолу екі интеграциялық топтың Еуропаға, Оңтүстік-Шығыс Азияға, Таяу Шығысқа және Солтүстік Африкаға, тіпті Латын Америкасына шығу мүмкіндігі бар бірқатар маңызды Еуразиялық елдерінің бірдей-мүшелігінің және серіктестік байланыста екендігін көрсетеді. Жалпы екі ұйымның географиялық қамтылуы тұрақты еуразиялық экономикалық кеңістіктің қалыптасуын қамтамасыз етеді (оған қазірдің өзінде негізгі аймақтық экономикалар - Ресей, Қазақстан, Қытай, Үндістан, Иран кіреді).

ЕАЭО мен ШЫҰ-ның 2025 жылға дейінгі даму перспективаларын салыстырмалы талдау (ШЫҰ-ның 2025 жылға дейінгі даму стратегиясы және 2030 жылға дейінгі ШЫҰ іс-қимыл жоспары, ЕАЭО шарты мен ЕАЭО 2030 жылға дейінгі стратегия негізінде) екі ұйымның бақылау нүктелерін немесе аналитикалық тілмен айтсақ «өсу нүктелері» бөліп көрсетуге, сонымен қатар екі бірлестіктің болашақтағы дамуының жалпы және нақты мақсаттарын анықтауға мүмкіндік береді.

Ортақ мақсаттардың ішінде ең маңыздылары: мүше мемлекеттер арасындағы өзара сенім мен тату көршілікті нығайту; сауда-экономикалық және инвестициялық өзара іс-қимылды, сондай-ақ мүше-мемлекеттердің тұрақты дамуы, олардың тұрғындарының әл-ауқаты мен өмір сүру деңгейін жақсарту үшін ынтымақтастықтың басым бағыттары бойынша бірлескен жобалық қызметті тереңдету; халықаралық беделді арттыру.

Сондай-ақ, ШЫҰ үшін аймақтық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, қатысушы мемлекеттердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету және қауіп-қатерлеріне қарсы тұру, мәдени-гуманитарлық байланыстарды, оның ішінде ғылым мен техника, денсаулық

сақтау, қоршаған ортаны қорғау, білім беру салаларын кеңейту, халықтар арасындағы байланыстарды дамыту маңызды. 2025 жылға қарай ШЫҰ аумағында бөлінбейтін қауіпсіздік кеңістігін құру жоспарлануда; бейбітшілік кеңістігі, тұрақты даму, экономикалық өсу мен прогресс, өзара сенім, тату көршілік, достық пен өркендеу; ұлтүстілік басқару институттары бар ШЫҰ-ны көпсалалы аймақтық ұйым ретінде жетілдіру.

2025 жылға дейінгі Еуразиялық экономикалық одақ үшін негізгі өсу нүктелері: тауарлардың, қызметтердің, жұмыс күші мен капиталдың еркін қозғалысы бар біртұтас экономикалық кеңістікті қалыптастыру;

электр энергиясының, мұнай және мұнай өнімдерінің ортақ нарығын және ЕАЭО газ нарығын қалыптастыру;

ЕАЭО жалпы қаржы нарығын қалыптастыру;

цифрлық кеңістікті құру,

бірыңғай көлік-логистикалық аумақты құру.

Осылайша, ЕАЭО мен ШЫҰ мақсаттары мен даму перспективалары Үлкен Еуразиялық кеңістік шеңберінде өзара әрекеттесудің жаңа моделін қалыптастырудың алғышарттарын жасайды.

Қорытынды

Қазіргі әлем терең трансформация кезеңін бастан өткеруде, оның айқындаушы тенденциялары – жаһандық бәсекелестіктің күшеюі, ДСҰ механизмдерінің дағдарысы, іскерлік белсенділік пен әлемдік сауданың Шығысқа ауысуы. Әлемде жаһандық қауіп-қатерлер, сондай-ақ белгісіздік пен болжамсыздық факторлары артып келеді. Осыған байланысты ЕАЭО мен ШЫҰ арасындағы өзара әрекеттесудің жаңа форматы аймақтық тұрақтылық пен экономикалық дамудың негізі бола алады. Еуразиялық кеңістіктегі интеграциялық процестердің даму тенденциялары Еуразиялық экономикалық одақ пен Шанхай ынтымақтастық ұйымы аймақтағы ең сәтті интеграциялық бірлестіктер екенін көрсетеді. Сонымен қатар, екі ұйым да аймақтық деңгейден асып түсті және кең макроөңірлік ынтымақтастықтың жаңа интеграциялық өзегіне айнала алады немесе оны көбіне «Үлкен Еуразиялық серіктестік» деп атайды.

Еуразиялық серіктестікке қатысушы елдер арасында бір жағынан бәсекелестік және интеграциялық күн тәртібінің болашағы туралы әртүрлі идеялар әлі де сақталуда, екінші жағынан, агрессивті сыртқы орта жағдайында бейбітшілікке, дамуға, тең құқықты және өзара тиімді ынтымақтастыққа, жалпыға ортақ бейбітшілік пен өркендеу қауымдастығын құруға ұмтылыс күшейіп келеді. Бұл мақсатқа жету үшін ұзақ мерзімді өзара әрекеттесу стратегиясы қажет. Серіктестік шеңберінде тұрған негізгі бірлескен міндеттер – цифрлық күн тәртібін іске асыру, келісілген өнеркәсіптік және агроөнеркәсіптік саясат, ортақ трансазиялық көлік дәлізін қалыптастыру, келісілген қаржылық саясат, адами капиталды дамытуға бағытталған тығыз гуманитарлық және мәдени ынтымақтастық.

Осы міндеттердің көпшілігінің шешімі жақында Бішкекте өткен ШЫҰ саммиті кезінде талқыланды (ағымдағы жылдың 13-14 маусымы). ШЫҰ даму динамикасының сақталуы барлық дерлік халықаралық және аймақтық мәселелерді қамтыған қорытынды Декларацияда ғана емес, сонымен қатар саммит барысында қол қойылған немесе мақұлданған жиырмадан астам құжаттарда расталды, олардың ішінде

маңыздылары – аймақаралық ынтымақтастықты дамыту бағдарламасы және ШЫҰ-ға мүше мемлекеттердің аймақ басшылары форумының қызметі туралы ереже, ШЫҰ-ға мүше мемлекеттердің ынтымақтастық тұжырымдамасын бекіту туралы шешім Цифрландыру және ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласы, Шанхай ынтымақтастық ұйымының хатшылығы мен «Астана» халықаралық қаржы орталығы және басқалар арасындағы өзара түсіністік туралы меморандум [2].

Сонымен бірге, саммит кейбір қайшылықтардың сақталатындығын көрсетті, мысалы, Үндістан мен Қытай, Ресей мен Қытай арасындағы. Сондықтан Ресей ШЫҰ-дағы Қытайдың үстемдігін болдырмау үшін Үндістанның есебінен ұйымның жаңа өзегін құруға мүдделі, бұған, басқалармен қатар, ЕАЭО мен Үндістан арасындағы ынтымақтастықты жандандыру, атап айтқанда, келер жылдың басында өтуі керек ЕСА құру септігін тигізе алады. Ресей мен Қытайда интеграцияны одан әрі дамытуда белгілі бір айырмашылықтар бар, дегенмен, тұтастай алғанда, саммиттің қорытындылары бойынша Еуразиялық экономикалық одақ пен қытайлықтардың «Жібек жолының экономикалық белдеуі» бастамасының жұптасуы Еуразияда Мәскеу мен Пекиннің экономикалық мүдделерінің қақтығысын болдырмауға және өзара тиімді серіктестіктің жаңа моделін қалыптастыру үшін негіз құруға мүмкіндік берді.

Әдебиеттер тізімі

1. Aris S. Eurasian Regionalism. The Shanghai Cooperation Organisation. -Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011. - 224 p.
2. Бишкекская декларация Совета глав государств – членов Шанхайской организации сотрудничества 14 июня 2019 года [Электрон. ресурс]. – 2019. – URL: www.kremlin.ru/supplement/5421 (дата обращения: 01.04.2021).
3. Быков А. И. Экономическое сотрудничество в рамках ШОС: основные направления и перспективы развития /А. И. Быков. – Москва: Флинта, 2011. - 232 с.
4. Декларация о создании «Шанхайской организации сотрудничества» от 15 июня 2001 года. [Электрон. ресурс]. – 2001. – URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3867 (дата обращения: 01.04.2021).
5. Лузянин С.Г. Шанхайская организация сотрудничества: модель 2014–2015 / С.Г. Лузянин. - Москва: Спецкнига, 2015. - 36 с.
6. Мухамеджанова Д. Интеграционные процессы в Евразии: ЕАЭС и ШОС // Россия и новые государства Евразии. - 2015. - № 3. - С. 27-33.
7. Сафронова Е. И. 10-летие ШОС: некоторые итоги сотрудничества стран Организации в области здравоохранения и ликвидации чрезвычайных ситуаций - в сб.Китай в мировой и региональной политике // История и современность. - 2011. [Электрон. ресурс]. – 2011. – URL: <file:///C:/Users/850411400067/Downloads/10-letie-shos-nekotorye-itogi-sotrudnichestva-stran-organizatsii-v-oblasti-zdravoohraneniya-i-likvidatsii-chrezvychaynyh-situatsiy.pdf> (дата обращения: 01.04.2021).
8. Shaymergenov T.T. Silk Road Economic Belt: Big Project, Big Issues // Индекс безопасности. - 2015. - Т. 21. - № 3 (114). - P. 121–126.

M.V. Lapenko

N.G. Chernyshevsky Saratov State University, Saratov, Russia

**A new model of cooperation in Eurasia:
EAEU and SCO in the framework of the Greater Eurasian Partnership**

Abstract. The modern world economic system is undergoing another period of transformation. Globalization and increasing interdependence, which were relevant at the beginning of the twenty-first century, have played a significant role. However, at this stage, the main trends of world economic development are: the process of rapid reformatting, if not the destruction of the system of global economic regulation, which is based on the mechanisms of the World Trade Organization formed over decades; increased competition between the world's leading centers of economic development, up to the trade wars between the United States and China; a radical shift in the center of economic activity towards developing countries and markets; a new trade and economic redistribution of the world on the basis of regional associations and preferential trade zones; the accelerated spread and economic impact of technology, especially the digitalization of the economy.

In this regard, the analysis of the activities and prospects of development of regional associations in the Eurasian Space is of particular interest. The purpose of this Chapter is to identify trends in the development of the Eurasian Economic Union (EAEU) and the Shanghai Cooperation Organization (SCO), comparative analysis and identification of areas of mutual interest, consideration of mechanisms of interaction and intersection, forecast analysis of the expansion of areas of cooperation and achieving sustainable development of regional integration.

The relevance of the study is determined by the need to understand the new regional agenda, as well as to develop new approaches to the development of cooperation within the framework of the "Greater Eurasian Partnership". As a result of the study, conclusions will be made about the prospects for the formation of a new model of cooperation in Greater Eurasia, its value and institutional content, the possibilities of achieving a new balance in the socio-economic development of the countries of the region.

Keywords: EAEU, SCO, Greater Eurasia, Globalization, FTA.

M.V. Лапенко

Саратовский государственный университет им. Н.Г.Чернышевского, Саратов, Россия

**Новая модель сотрудничества в Евразии:
ЕАЭС и ШОС в рамках «Большого евразийского партнерства»**

Аннотация. Современная мировая экономическая система проходит очередной период трансформации. Глобализация и усиление взаимозависимости, которые были актуальны в начале XXI века, сыграли свою существенную роль. Однако на данном этапе основными трендами мирового экономического развития являются: процесс быстрого переформатирования, если не разрушения системы глобального экономического

регулирования, в основе которого лежат сформированные десятилетиями механизмы Всемирной торговой организации; усиление конкуренции между ведущими мировыми центрами экономического развития, вплоть до торговых войн между США и Китаем; кардинальный сдвиг центра экономической активности в сторону развивающихся стран и рынков; новый торгово-экономический передел мира на основе региональных объединений и преференциальных торговых зон; ускоренное распространение и экономическое влияние технологий, особенно цифровизации экономики.

В этой связи особый интерес представляет анализ деятельности и перспектив развития региональных объединений на евразийском пространстве. Целями данной статьи являются выявление тенденций развития Евразийского экономического союза (ЕАЭС) и Шанхайской организации сотрудничества (ШОС), сравнительный анализ и определение сфер взаимного интереса, рассмотрение механизмов взаимодействия и взаимопересечения, прогнозный анализ расширения сфер сотрудничества и достижения устойчивого развития региональной интеграции.

Актуальность исследования определяется, прежде всего, необходимостью осмысления новой региональной повестки, а также выработки новых подходов к развитию сотрудничества в рамках «Большого евразийского партнерства». В результате проведенного исследования будут сделаны выводы о перспективах формирования новой модели сотрудничества в Большой Евразии, ее ценностном и институциональном наполнении, возможностях достижения нового баланса в социально-экономическом развитии стран региона.

Ключевые слова: ЕАЭС, ШОС, Большая Евразия, Глобализация, ЗСТ.

References

1. Aris S. Eurasian Regionalism. The Shanghai Cooperation Organization. (Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2011, 224 p.).
2. Bishkekskaya deklaraciya Soveta glav gosudarstv – chlenov SHanhajskoj organizacii sotrudnichestva 14 iyunya 2019 goda [Bishkek Declaration of the Council of Heads of State of the Shanghai Cooperation Organisation 14 June 2019], Available at: www.kremlin.ru/supplement/5421 [in Russian], (accessed 01.04.2021).
3. Bykov A. I. Ekonomicheskoe sotrudnichestvo v ramkah SHOS: osnovnye napravleniya i perspektivy razvitiya [Economic cooperation within the SCO: main directions and prospects for development], (Flinta, Moscow, 2011, 232 p.), [in Russian].
4. Deklaraciya o sozdanii «Shanhajskoj organizacii sotrudnichestva» ot 15 iyunya 2001 goda [Declaration on the Establishment of the Shanghai Cooperation Organisation, 15 June 2001], Available at: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3867 [in Russian], (accessed 01.04.2021).
5. Luzyanin S.G. Shanhajskaya organizaciya sotrudnichestva: model' 2014–2015 [Shanghai Cooperation Organisation: the 2014–2015 model] (Spetskniga, Moscow, 2015, 36 p.), [in Russian].
6. Muhamedzhanova D. Integracionnye processy v Evrazii: EAES i SHOS [Integration processes in Eurasia: EAEU and SCO], Rossiya i novye gosudarstva Evrazii [Russia and the new states of Eurasia]. 2015. No. 3. P. 27–33, [in Russian].

7. Safronova E. I. 10-letie SHOS: nekotorye itogi sotrudnichestva stran Organizacii v oblasti zdravoohraneniya i likvidacii chrezvychajnyh situacij - v sb. Kitaj v mirovoj i regional'noj politike [The 10th Anniversary of the SCO: Some Outcomes of the Organisation's Health and Disaster Management Cooperation', in China in World and Regional Politics] Istorija i sovremennost' [History and modernity]. Available at: file:///C:/Users/850411400067/Downloads/10-letie-shos-nekotorye-itogi-sotrudnichestva-stran-organizatsii-v-oblasti-zdravoohraneniya-i-likvidatsii-chrezvychajnyh-situatsiy.pdf, [in Russian], (accessed 01.04.2021).

8. Shaymergenov T.T. Silk Road Economic Belt: Big Project, Big Issues, Index Bezopasnosti [Safety index]. 2015. Vol. 21. No. 3 (114). P. 121-126.

Автор туралы мәлімет:

Лапенко Марина Владимировна – т.ғ.к., халықаралық қатынастар және Ресей сыртқы саясаты кафедрасының доценті, Н.Г. Чернышевский атындағы Саратов мемлекеттік университеті, Саратов, Ресей.

Lapenko Marina Vladimirovna – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of International Relations and Foreign Policy of Russia, N.G. Chernyshevsky Saratov State University, Saratov, Russia.